

ODGOJ ZNAČAJA

Prije nego uđemo u problematiku odgoja značaja, potrebno se je sjetiti našega davnog stava o značenju riječi karakter. Mi značaj poimamo kao pedagoško-etičku a ne kao psihološku kategoriju. Ne pridržavamo se njegova etimološkog smisla po kojem bi karakter bio oznaka ili skup svojstava neke stvari ili bića. Za nas je karakter čovjek koji ima svoja uvjerenja (načela, ideale) i po njima upravlja svoj život, a karakternost znači načelnost i dosljednost u životu.¹

Kako karakterologija nije samo deskriptivna (Charakterkunde), već isto tako i normativna znanost (Charakterlehre), mi ćemo najprije promotriti odgojivost i razvitak značaja, a zatim sam njegov odgoj.²

Statika ili dinamika?

Najprije nam se postavlja pitanje odgojivosti značaja. Ako je značaj nešto urođeno u čovjeku, kako ga se daje odgojiti? Ako je suština karakternosti u stalnosti, postojanosti i dosljednosti, onda po svojoj prilici nije moguća nikakva promjena na bolje? Ako vrijedi ona stara rimska izreka »Video meliora proboque, deteriora sequor«, čemu uopće ljudski trud oko odgoja mladih?

Odmah na početku možemo konstatirati da karakter *nije potpuno urođen* niti unaprijed zadan. Kad bismo značaj uzeli samo u njegovu etimološko-psihološkom značenju, možda bi se moglo govoriti o urođenoj i nepromjenljivoj naravi značaja. Međutim, kod čudorednog karaktera ne može biti govora o urođenosti. Ako karakter tvore moralne vrednote i životna dosljednost, očito je da on ne može biti naslijeđen. U pogledu karakternosti dijete je uistinu »tabula rasa«. Ipak se mora dozvoliti jedan manji stupanj baštinjenosti karakterne podloge (kako ćemo uskoro vidjeti), jer on zavisi djelomično i o temperamentu čovjeka, dakle o njegovoj biološkoj konstituciji. Karakter ipak nije potpuno u funkciji biološkog supstrata.

¹ Ž. Bezić, *Kršćansko savršenstvo*. I izd. 1966, str. 17 i 221. Nedavno opet u Maruliću, br. 1, g. 1980.

² E. R. Hull, *The formation of Character*. Herder, St. Louis 1929.

B. Morrison, *Character formation*. Bruce, Milwaukee 1938.

T. Toth, *Karakter*. II izd., VKB, Zagreb 1944.

P. Mesnard, *Education et caractère*. PUF, Paris 1953.

F. W. Foerster, *Schule und Charakter*. Paulus V., Recklinghausen 1953.

R. Allers, *L'adolescenza e l'educazione del carattere*. II. ed. SEI, Torino 1958.

R. Allers, *Psicologia e pedagogie del carattere*. SEI, Torino 1967.

A. Schneiders, *Psicologia dell'adolescenza*. SEI, Torino 1968.

G. Mauco, *Education affective et caractérielle de l'enfant*. Ed. Colin, V. izd., Paris 1974.

Najbolji dokaz odgojivosti značaja jest činjenica što se on u toku ljudskog života *razvija*. Novorođenče je, uza sve svoje biološke i hereditarne predispozicije, otvoreno svim idealima i vrijednostima. Karakterološki je sasvim neopredijeljeno.³ Ono počinje svoj život, kako ističe karakterolog Künkel, potpunom nesviješću o sebi (Urwir), prolazi stadijima djetinje i mladenačke sebičnosti (Ichhaftigkeit), te muževne objektivnosti (Sachlichkeit) da završi staračkom zrelošću (Wirfindung, Wirhaftigkeit)⁴ Spočetka je dijete karakterno polivalentno, s vremenom stiže ideale i uvjerenja, svoja načela provjerava u praksi, odmjerava ih na snazi svoje volje, po njima živi, za njih strada i kojiput umire. Na taj način čovjek stvara, odgaja i brusi svoj značaj.

Pošto karakter utemeljuje njegov etički momenat — vrednovanje, harmonija teorije i prakse — ne smijemo zaboraviti da se razvitkom čovjeka mijenja i usavršuje i njegov moralni stav, baza karakternosti. To je dokazao Kohlberg u svojim istraživanjima. On otkriva tri stupnja i šest stadija moralnog razvoja. U prvom stupnju (preconventional level) su dva stadija: 1. egocentrizam, orijentacija djeteta na kaznu i posluš; 2. egoizam, instrumentalno-relativističko usmjerenje: da se sviđi starijima. U drugom stupnju (conventional 1.): 3. konformizam, dječak se želi prilagoditi svojim vršnjacima (interpersonal concordance), a 4. mladić utvrđenom poretku («law-and-order» orientation). U trećem stupnju (postconventional 1.) čovjek 5. zauzima stav legalnosti prema okolini (legalistic orientation), te najzad 6. stvara vlastita moralna načela po kojima djeluje (principle orientation).⁵ Kasnije je Kohlberg nadodao i 7. stadij: religiozno vrednovanje života.⁶

Jasno je da u prvim stadijima još ne može biti govora o pravom značaju. U drugom stupnju se polažu temelji za karakterni odgoj. Tek u šestom stadiju trećeg stupnja možemo govoriti o formiranom značaju. Tako i odgoj karaktera prolazi svoje faze razvoja. Rađa se, razvija i učvršćuje kroz krize, borbe, iskustva i odgoj. Nitko se ne rađa kao karakter, karakterom se postaje. Sticanje značaja je *process*, osobni rast, uosobljavanje, personalizacija.

Svi oni koji karakter poimaju etički složni su u tome da se on ne naslijeđuje, nego *stiže* u odgoju i životnoj zbilji. Tako npr. Remplein piše: »Vitalnost, temperamenat i nadarenost uglavnom su urođeni, a karakter je stečen (Charakter ist erworben),«⁷ a P. Helwig sasvim slično: »Karakter je nešto što postaje (etwas Gewordenes). Ustrojstvo značaja se izgrađuje istom u tijeku razvoja pojedinaca, oblikuje se u susretu sa svijetom.«⁸ Dr-

³ »Djeca počinju razvijati karakter tek onda kad se suoče sa sukobima i kada moraju vršiti izbor« (R. S. Peters, *Authority, responsibility and education*. III izd., Allen & Unwin, Boston 1979, str. 137).

⁴ F. Künkel, *Einführung in die Charakterkunde*. 13 izd., Hirzel, Stuttgart 1962.

⁵ L. Kohlberg u *Religion and Public Education*, Mifflin, Boston 1967. Takoder u *Human Development*, br. 12, g. 1969, str. 93 — 120.

⁶ *Diakonia*, br. 5, g. 1979, str. 319.

⁷ H. Remplein, *Psychologie der Persönlichkeit*. V. izd., Reinhardt, München 1965, str. 402.

⁸ P. Helwig, *Charakterologie*. V. izd., Herder, Freiburg 1967, str. 17.

žim da je u tom smislu izrekao svoju misao i Allers, kad je kazao: »Značaj predstavlja nešto temeljno promjenljivo... više nego urođeno, jednostavno i nepromjenljivo«.⁹

Prema tome se može s pravom zaključiti: *karakter nije datost, nego proces*. On je plod dugotrajne djelatnosti duha u kojoj se, po izvornom stvaralaštvu, plemenitom teženju i dosljednom ostvarivanju, postiže identitet i zrelost ljudske ličnosti. On je etički pojam, zavisi o usvojenim načelima i vjernosti prema njima. Karakterom čovjeka ne odlučuje ni sudbina ni baština, već odgoj i samoodgoj.

Doduše, postoje istraživači koji sumnjaju u postojanost karaktera: »Nađeno je malo empirijskih dokaza o dosljednosti ličnosti«.¹⁰ Ali to je stoga što se je i malo istraživalo u tom pravcu, a i to malo je opet učinjeno na krivom mjestu. Hartshorne i May, na čije se nalaze pozivaju, pravili su pokuse na djeci,¹¹ za koju smo već rekli da istom stiču i uče karakterno vladanje. Ross Stagner iznosi neke rezultate istraživanja *The Character Education Inquiry* po kojima ne bi postojalo jedinstvo ponašanja, npr. poštenje se ne iskazuje u svim situacijama jednako, ili: laž i krađa nisu u korelaciji, pa krivo zaključuje: »Karakter, u smislu etičko-moralnog vladanja, više je skup nepovezanih habitusa nego jedinstvena osobna struktura«.¹² I on se pri tome poziva na pokuse s djecom. Veliki američki psiholog Allport osporava takvo mišljenje.

Karakter uživa postojanost, ustrajnost i stabilnost. To sve važi za odnos jastva prema vanjskom svijetu, prema ne-ja. U samom sebi značaj može imati veći ili manji stupanj postojanosti. Osim toga, podliježe promjenama, bilo na bolje bilo na gore.¹³ Nitko pak ne može promijeniti karakter u smislu sticanja novoga. Karakter je samo jedan. *promjena* karaktera je moguća samo u pozitivnom ili negativnom pravcu, tj. u smjeru jačanja ili slabljenja već postojećeg značaja. Kako se nečiji karakter može otopiti, razvodniti, oslabiti ili pretvoriti u svoju suprotnost, tako se, hvala Bogu, događaju i obratni procesi: slabići postaju herojima, grijешnici svecima. To su tzv. obraćenja.¹⁴

Karakter dakle nije statička nego dinamička stvarnost: »Charakter eine dynamische Ganzheit ist«.¹⁵ On se razvija, mijenja se, stiče i gubi. Značaj je stoga odgojiv.

Faktori razvoja

Da bismo se mogli suočiti s odgojnim mjerama u formaciji karaktera, potrebno je znati koji sve faktori utječu na razvoj čovjeka i njegova zna-

⁹ R. Allers, *Psicologia e pedagogia del carattere*. SEI, Torino 1967, str. 20.

¹⁰ D. Peck i D. Whitlow, *Teorije ličnosti*. Nolit, Beograd 1978, str. 99.

¹¹ H. Hartshorne, M. May, *Studies in deceit*. Macmillan, New York 1928.

¹² R. Stagner, *Psychology of Personality*. IV. izd. McGraw-Hill, N. York 1974, str. 273.

¹³ V. Frankl misli da je u njemč. logorima dolazilo do promjene značaja na gore, tj. od ciklotimnog prema shizotimnom (*Artzliche Seelsorge*. V. izd., Deutliche, Wien 1952, str. 75).

¹⁴ Stari primjer: Savao, Augustin. Novi: obraćenje ubojice sv. M. Gorette.

¹⁵ P. Calon i J. Prick, *Psychologische Grundbegriffe*. Müller, Salzburg 1969, str. 173.

čaja? Obično se dijele na dvije velike grupe: vanjske i unutarnje čimbenike razvoja.

Vanjski faktori:

— odgoj u djetinjstvu i adolescenciji. On ostavlja duboke tragove na ljudsku ličnost, osobito u ranom djetinjstvu;¹⁶

— okolina u kojoj je čovjek odrastao: obitelj, škola, prijatelji, vršnjaci, susjedi, dječja i omladinska udruženja, zvanje i sl. Utjecaj obitelji dolazi na prvo mjesto.¹⁷ Važan je i školski odgoj;

— moralni običaji, norme, zakoni i pravila vladanja. Nije zanemariv ni upliv duha vremena, javnog mišljenja, mode i pomodarstva;

— kultura i životne vrednote kojima smo zadojeni;

— za vjernike vjera, Crkva, religija uopće. Ovdje ne smijemo zaboraviti ni nadnaravne čimbenike koji djeluju u duši i ponašanju vjernika (milost);

— čitavo društvo sa svojim geofizičkim, socijalnim, političkim, higijenskim i ekonomskim strukturama.¹⁸ Posebno su važne manje grupacije, tzv. primarne skupine.

Sve vanjske čimbenike obično subsumiramo pod riječima okolina (sredina, milieu) ili odgoj.

Unutarnji faktori

Unutarnje faktore bi trebalo razvrstati u urođene i stečene.

U r o đ e n i činioči su slijedeći:

— tjelesno ustrojstvo sa svim vitalnim ključnim točkama¹⁹ (živčevlje, refleksi, mozak, žlijezde, spol,²⁰ krvotok, metabolizam itd.);

— temperament, koji počiva na biološkom ustrojstvu i reaktivnim mogućnostima organizma;

— atavizam sa svojim hereditarnim dispozicijama (rasa, talenti, defekti, bolesti, sklonosti);

— duševne moći percepiranja, inteligencije, rasuđivanja, čuvstvovanja i posebno snaga volje.

S t e č e n i čimbenici:

— životno iskustvo od najranijeg djetinjstva: sudbina, uspjesi, neuspjesi, frustracije itd.;

¹⁶ »Odgoj značaja, a to je privilegirani cilj odgoja, ne može se shvatiti ako se ne vodi računa o ličnosti onih koji okružuju dijete« (A. Isambert, u predgovoru knjige *Education affective et caractérielle*, str. 3).

¹⁷ Npr. djeca kriminalaca su također sklona kriminalu (Stagner, *op. cit.* str. 267).

¹⁸ Poznato je da klima, društveni status, ekonomsko stanje, politički režimi i uživanje droga mogu utjecati na ličnost.

¹⁹ Neki liječnici insistiraju baš na tjelesnoj konstituciji (Kretschmer). Sheldon tvrdi da je mesomorfní tip više sklon delinkvenciji. Bedenić opširno piše o odnosu tijela i karaktera.

²⁰ Neki naročito naglasuju spolne razlike, kao npr. O. Weininger, *Geschlecht und Charakter*, Braumüller, Wien 1925. On očito pretjeruje.

— doživljaj vlastite vrijednosti (kompleksi manje ili više vrijednosti, fatalizam, samopouzdanje, osjećaj nemoći);

— usvajanje vrednota: moralnih, religioznih, kulturnih itd. (svjeto-nazor, smisao života, filozofija);

— motivacija rada i ponašanja (egoizam, altruizam, ideali);

— samoodgoj: odricanje, svladavanje, askeza, običaji (navade, kreposti, automatizmi);

— identifikacija s odraslima (roditelji, odgojitelji, uzori, modeli, idoli).

(Imajući pred očima nabrojene čimbenike koji utječu na izgradnju karaktera, nije nikakvo čudo što se tu riječ tako raznoliko pojmuje: kao ličnost s njezinim raznolikim svojstvima, kao osebnost osobnog postojanja, kao temperament ili biološki tonus, kao snaga volje u njezinim konativnim nastojanjima ili kao neporočnost i poštenje).

No, sad nam se postavlja pitanje: koji su od spomenutih faktora bitni za formaciju značaja? O tome postoji poznata polemika o većoj ili manjoj važnosti vanjskih ili unutarnjih činioca, koja se u anglosaskoj literaturi postavlja pod dilemom »nature or nurture« (narav ili odgoj?). Nativisti zastupaju primat unutarnjih urođenih činilaca, a behavioristi i sociolozi daju prvenstvo ambijentalnim, odgojnim i uopće vanjskim faktorima. Stručnjaci se ne opredjeljuju tako lako ni za koju teoriju. Teoretski govoreći možda bismo mogli dati pravo navitistima. U svakom slučaju među svim tim faktorima postoji, i mora postojati, interakcija. Značaj se gradi tek u složenoj međugri jednih i drugih činioca. Važni su oboji.²¹

Ipak, s obzirom na praksu, najvažniji su unutarnji stečeni faktori, tj. *vlastito nastojanje* subjekta o svome moralnom liku. Makar kakvi nutarnji ili vanjski preduvjeti bili dani, konačnu riječ nema ni nasljeđe ni sredina, već samoodgojno nastojanje subjekta. Stoga je karakterolog Le Senne s pravom zaključio da je značaj međusobna cjelina baštine (biologie), sredine (milieu) i jastva (moi).

Odgoj karaktera

Jedan od bitnih ciljeva odgoja jest izgradnja ličnosti i formacija značaja. To je posebno cilj vjerskog odgoja — duševno i tjelesno zreli, za sve vrednote naravnog i nadnaravnog reda sposobni kršćanski karakter (Göttler). Zrelost i karakternost spadaju u ideale pedagogije.

Sadržaj odgoja

Ako su — kako smo vidjeli²² — duševna ciljevitost i osobna cjelovitost bitne komponente karaktera, onda sadržaj odgoja za karakternost treba da bude:

²¹ To je kao kad bi se postavilo pitanje: što je kod automobila važnije — motor ili kotači? Pokretljivost vozila je u njihovoj međusobnoj suradnji. »Personality is always a product of the interaction of heredity and environment« (Stagner, *op. cit.*, str. 20).

²² Ž. Bezić, Što je značaj? (Marulić, br. 1, g. 1980).

— usvajanje moralnih vrednota, sticanje osobnih uvjerenja, prihvaćanje ideala, formiranje zdravih načela, zauzimanje stava u životnim problemima i jasan cilj u životu; zatim

— praktično ostvarivanje spoznatih vrednota, vjernost osobnim uvjerenjima, trud oko postizanja ideala, ustrajna i hrabra dosljednost načelima, cjelovitost misli i prakse, usklađivanje riječi i djela i voljni napor u vjernom ispunjavanju životnih ciljeva.

Načela odgoja

Da bismo mogli realizirati postavljene zadatke, potrebno se je držati nekih pedagoških načela:

— upoznati i prihvatiti etičke vrednote (istine, ljubavi, dobrote, pravde, poštenja, altruizma, kreposti).²³ Etika uvijek i svagdje mora biti glavna norma našeg vladanja. Sticanje značaja je čudoredni proces, odvija se u odnosu prema vrednotama. »Die Wertungen gehören zum Charakter«;²⁴

— uz vrednote moraju biti povezani ideali.²⁵ Mladost bez ideala znači besciljnost, lutanje, kaos, dosadu, nerad, apatiju i put u kriminal.

Djecu i mladež treba pozivati na idealizam, herojstvo i pregaranje. Oduševljenje, zanos i polet njihova su vlastitost. Podavanje ideala je glavna zadaća odraslih (pretpostavka je da ih i sami imaju!);

— odgoj za načelnost u životu. Bez nje nema karakternosti, već ostaje samo sluganstvo, hedonizam, karijerizam, poltronstvo i gnjusno robovanje tiraniji. Dosljednost, poštenje i čestitost u javnom i privatnom životu jesu temelj karakternosti. Etički i vjerski principi moraju postati sastavni dio osobnog uvjerenja;

— osjećaj odgovornosti za svoja djela i propuste. Svatko je svoje sreće kovač. Ujedno je odgovoran i za tuđu sreću i sudbinu zajednice uopće. Ponos na učinjeno dobro i stid za počinjeno zlo je srž ljudske savjesti. Osjećaj samostalnosti i vlastitog odlučivanja pomaže svijest dužnosti i odgovornosti;²⁶

— pored objektivnih načela savjest je osnovna norma ponašanja. Čovjek je dužan djelovati po diktatu svoje savjesti. Kada god postupa protiv savjesti radi nemoralno i nije karakter. Poštivanje savjesti se može uzeti kao glavno mjerilo karakternosti. S njome je najuže povezano svako vrednovanje, svaki ideal i svaka načelnost i odgovornost. Savjest je graditelj značaja.

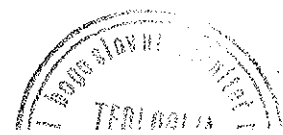
Možda će biti dobro napomenuti da se gornja načela ne smiju zlorabiti za produciranje krutih i fanatiziranih tipova. Nije značajka karaktera krutost, uskogrudnost, dresiranost i fanatizam, nego svjesna, savjesna i

²³ »The connection between moral education and character development is a most important one« (H. Schofield, *The Philosophy of Education*. Allen, Boston, III. izd. 1979, str. 250).

²⁴ P. Helwig, *Charakterologie*. V. izd., Herder, Freiburg 1967, str. 17.

²⁵ »Gli ideali sono essenziali per lo sviluppo morale e religioso e per lo sviluppo del carattere... Non esiste carattere senza ideali« (A. Schneiders, *op. cit.*, str. 223).

²⁶ Darley i Lataše pravili su pokuse spremnosti za pomoć unesrećenome. Ako se subjekt nalazi sam, pomaže u 85% slučajeva. Ako je u grupi, pomaže manje, a kad je u masi, najmanje (cit. po Stagneru, 271).

uviđavna dosljednost objektivnom dobru i subjektivnom idealu. Nije nešto dobro zato što je »moje«, što pripada mojoj grupi ili mojoj partiji, već stoga što odgovara apsolutnom i vječnom Dobru.

Odgojni put

A koji je *odgojni put* kojim treba ići prema zacrtanim ciljevima i u skladu sa spomenutim idealima?

— U odgoju značaja treba krenuti iz središta osobnosti, ne s periferije, i uvijek treba imati na umu integritet i cjelinu ličnosti. Valja se držati onoga što je bitno, a ne sporedno, i stalno težiti prema jedinstvu ljudske osobe. Mi smo ionako skloni dvojstvu i dvoličnosti.

Nije Pavao zaludu kukao: »Ne činim ono što želim — dobro, već radim ono što mrzim — zlo... Osjećam naime drugi zakon u mojim udovima, što se protivi zakonu mojeg uma« (Rim 7, 15 i 23). Da se u tome nije ništa promijenilo svjedoči i Goethe: »Zwei Seelen wohnen in meiner Brust« (Faust).

— Početak puta je ispravna motivacija u djelovanju. Karakter se ne iskazuje toliko u tome što se je i kako nešto učinilo, nego »zašto«. Važni su razlozi, ciljevi i pobude naših čina. Najčistije i najbolje motive nam pruža etika i vjera. Istočni grijeh i naše osobne slabosti su izvor nekarakternosti.²⁷ Vjera i moral su, naprotiv, škola značaja. Oni upućuju čovjeka onome što je trajno, vječno i savršeno. Vrela su poštenja, dobrote i svetosti. Stoga Allers zaključuje: »Znanost o karakteru u krajnoj analizi mora biti povezana s vjerom«.²⁸

— Pokretač karakternog djelovanja jest čovječji duh sa svim svojim moćima: umom (u kojem se začimlju uvjerenja, ideali i načela), srcem (motivacija, težnje, oduševljenje) i voljom. Volja je u odgoju značaja ipak najvažnija. Ona stavlja u pokret načela i zanose. Ona krči putove kroz kušnje i zapreke. Najbolje se vježba praksom, djelima. Samo djelovanjem se ostvaruju karakteri.²⁹ Usput želim ovdje napomenuti da »lomljenje volje« kod djece nije put do karakternosti već stranputica. Odgoj volje i savjesti je kraljevski put do značaja.

— Plod ustrajne i dobre volje jest askeza. Bez nje se ostaje na pola puta. Potrebna nam je najprije zbog njezinih pozitivnih aspiracija: težnje za savršenstvom i sjedinjenjem s Najsavršenijim. A onda i zbog njezinih odricateljnih zahtjeva: svladavanje, požrtvovnost, upornost, strpljivost, trpljenje, izdržljivost, samozataja, pokora, umjerenost, siromaštvo, čistoća, poniznost i disciplina. S takvim krepostima se postiže gospodstvo nad samim sobom.³⁰

²⁷ »Der Stand der Erbsünde mit all ihren Folgen ist der Stand der Charakterlosigkeit« (F. W. Foerster, *Moderne Jugend und christliche Religion*. Herder, Freiburg 1960, str. 104).

²⁸ R. Allers, *Psicologia e pedagogia del carattere*. SEI, Torino 1967, str. 56.

²⁹ *Psihologija i odgojni rad*. Zagreb 1946, str. 70.

³⁰ Roback stoga zaključuje: »Karakter je trajno psiho-fizičko raspoloženje sprječavanja nagonskih impulsa u skladu s nekim regulativnim načelom« (cit. po R. S. Peters, *Authority, responsibility and education*. III ed., Allen, Boston 1979, str. 136).

— Karakter se razvija u slobodi. Sve odgojne mjere što ih poduzimamo moraju težiti poštovanju slobode odgajnika. Prisilnim mjerama se značaj razara i degradira. »Djeca i satovi ne smiju biti stalno navijani, mora ih se pustiti da idu sami«, rekao je jednom Jean Paul. Da se može značaj razvijati, čovjeku je potrebno slobodno opredjeljenje, samostalnost, samopoštovanje i ponos. Samo onaj koji sebe cijeni te ima povoljnu sliku o sebi (self-image) ostaje častan i u svome djelovanju. Takav će nastojati biti iskren, otvoren, istinoljubiv, odvažan, hrabar, ispravan i čestit. Te vrline će mu omogućiti da bude i autokritičan, svjestan svojih mana i propusta, spreman ispraviti svoje karakterne greške i sam sebe kontrolirati.

Metode odgoja

S obzirom na metode odgoja moramo ustanoviti da su, na žalost, kod prosječnih odgojitelja (roditelja, učitelja, odraslih) najuobičajnije »metode«: popustljivost, strogost ili mušičavost.³¹ Razmaženost ne stvara karaktere već mekušce (neki pedagozi, kao Maslow i Spock, sami su opozvali svoju prijašnju permisivnost).³² Strogost i kažnjavanje ometaju slobodni razvoj značaja (po jednoj studiji baš mladi delikventi su kod kuće primali najviše batina).³³ Mušičavost odgojitelja (sad blagost, sad strogost, prema trenutnom raspoloženju) sprječava ispravnu orijentaciju i dosljednost kod gojenca. Jedino dosljednost pedagoga, u zlatnoj sredini između blagosti i strogosti, može uroditi karakternom dosljednošću u odgajnika.

Još bih u vezi s metodom odgoja nadodao: ne odgaja se mlađe i starije potpuno jednakim postupcima. Kod sitne djece odgojni postupak teče kronološki ovako: najprije se od njih traži vršenje dužnosti i privikavanje na njih (premda ih ne shvaćaju), zatim dolazi emotivno usvajanje vrednota i najzad, kad uđu u dobu razuma, pruža im se motivacija i obrazloženje. Kod starijih se ide obratnim redom: motivacija — emotivno usvajanje — vršenje dužnosti.

Sredstva u odgajanju značaja

Još samo sasvim praktično pitanje: koja ćemo sredstva upotrebljavati u odgajanju značaja?

— primjer u prvom redu. Ne samo primjer velikana prošlosti i sadašnjosti (junaci, mučenici, sveci), nego upravo iz okoline djeteta: roditelja, vršnjaka, učitelja i starijih uopće. Na mlada čovjeka ništa tako ne utječe kao uzorno ponašanje odraslih. Jedino karakteri odgajaju karaktere!

— uvjeravanje i pouka, koja može biti usmena i pismena (dobro štivo, slike, film itd.);

— pobuda, poticaj, nagovor, oduševljavanje, idealizam;

— suradnja gojenca, njegovo vlastito nastojanje (samoaktivnost);

— disciplina duha i tijela, red, pravila ponašanja, vježba, rad;

³¹ O znanstvenim odgojnim metodama ne možemo ovaj čas govoriti.

³² Usp. knjigu Maslowa »Motivation and personality« iz god. 1954. i g. 1970. (izd. Harper, N. York).

³³ Pogledaj tabelu kod Stagnera, op. cit., str. 267.

— ispit savjesti svaki dan, samokontrola;

— pomoć zajednice (obitelji, škole, grupe, prijatelja, društva). Karakter je odnos i treba zajednicu, kuje se u zajedništvu.

Odgojitelju je dužnost da ukloni i negativne utjecaje na izgradnju značaja, kao što su ekstremi: duševna skleroza i nepostojanost, dresura i raspuštenost, zastrašivanje i dodvoravanje, servilnost i oholost, kukavičluk i drskost, laskanje i prkos. Valja biti oprezan i u traženju posluha ili lojalnosti podređenih. Inače mjesto zeca možemo istjerati liju. A u ljudskom društvu nam nisu potrebiti ni zečevi ni lisice (imamo ih ionako previše!). Na svjetskoj areni danas više nego ikad trebamo iskrene, hrabre, čestite i karakterne ljude.

SUROGATI VRLINA

Surogat (subrogatus, lat. znači: stavljen mjesto drugoga) jest zamjena, nadomjestak, predmet koji djelomično zamjenjuje neki drugi predmet s kojim ima neku sličnost, ali nema njegovih svojstava (npr. čelik zamjenjuje platinu, margarin pravi maslac, najlon prirodnu vunu...).

Koliko je patvorina u životu! Nastupi ljudi često su pravi falsificirani proizvodi. Netko se prikazuje kao uman, pametan čovjek, a poznaje samo nekoliko fraza i ima nešto jako površna znanja o stvarima; drugi je »poznavalac« ljudi, događaja i prilika, ali on dubinski nije nikada zašao u njihovu bit, narav, uzroke i posljedice; ugledan je po nekim manirama, ali ne posjeduje ni izdaleka prave plemenitosti duha; nema on prave odgojenosti, pa zato ta uglađenost iz njega prirodno i ne izvire. — Ovaj se čini blag i umiljat površnom promatraču, ali je to tanki sloj nad njegovom grubošću i bezobzirnosti — to je obična fasada. Onaj je po vanjštini korektan čovjek, pravi džentlemen, otmjen u svemu, ali u sebi čovjek bez srca i obzira (kad mu se pruži prilika). Drugi krepostan, »pun je vrlina« u pružanju pomoći i usluga, u ophodnji, ali je to proračunata lisica koja to radi s nakanom da bi se domogla cilja — mjesta, položaja, časti.

U djetinjstvu smo zvali kavom prženi ječam i pili smo od njega pripravljeni napitak kao pravu kavu, a i danas se zavaravamo sa sladorom saharina kao dobrim nadomjestkom šećera. I gore spomenuta svojstva: tzv. znanje, uglađenost, umiljatost, korektnost i vrline, otmjenost... samo su nadomjesci pravih duhovnih svojstava. Patvorine su pravih vrlina. Zamjena su originalne robe koja se posebno ljudima pruža u nenormalno doba i nepažljivima kao nepatvorene vrijednosti. Dobri poznavaoци vrijednosti ljudi tako te »erzace«, nadomjestke, prepoznaju i razlikuju od pravih svojstava, oznaka vrline, a evanđeoski ih duh odbacuje kao falsifikat i kao tvorevine, proizvode farizejskog soja.

F. J. Visković